

Sas 1989

kronika

PROF. VLADIMÍR SKALIČKA
OSMDESÁTILETÍ

K životním jubileům prof. dr. V. Skaličky. čl. kor. ČSAV, člena Pražského lingvistického kroužku od r. 1934, prvního profesora obecné jazykovědy na Karlově univerzitě, se Slovo a slovesnost vyslovilo už dvakrát (K Hausenblas, Vykřadač jazyků a jazyka. SaS, 30, 1969, s. 221—226; P. Novák, Nad dílem profesora Vladimíra Skaličky. SaS, 40, 1979, s. 345—349). V druhém z těchto příspěvků byly obsaženy i drobné doplňky a opravy k soupisu Skaličkových prací za léta 1931—1968, sestavenému Z. Skaličkovou (SlavPrag, 11, 1969, s. 11—17) i údajy o praeiich nových. Dnes má soupis na 200 položek.

Před deseti lety si bylo těžko představit, že by prof. Skalička dále nepokračoval, řečeno slovy P. Troška, ve velkém tématu svého vědeckého zaměření, typologii jazyků světa (O bada-telském významu Vladimíra Skaličky, SlavPrag, 11, 1969, s. 9). Obecně se však spíše očekávalo shrnování, zavšování, přehlízení, jak o tom svědčí i poněkud menší účasť na jeho přednášce „Typologie“ proslavené v Jazykovědném sdru-žení při ČSAV v Praze v dubnu 1966 (JA, 23, 1986, s. 86—87).

Přednáška byla překvapením. Celkový ráz Skaličkovy typologie se nezměnil, ale soubor jeho typů se otevřel. Stanovení desavadvácti pěti typů bylo ukon-čeno před čtyřiceti lety. Typy flexivní, aglutin-ační a izolální byly vymezeny již v Skaličkově habilitačním spise Zur ungarischen Grammatik (Praha 1935); typ polytypnický, s nímž se v něm (pod názvem *polytypnismus*) také pra-covalo, byl od typu izolálního definitivně diffe-rencován až v stati Sur la typologie de la langue chinoise parlie. AO, 15, 1946, s. 386—412 (něm.-překl. Über die Typologie des gesprochenen Chinesisch. In: V. Skalička, Typologische Stu-dien. Schriften zur Linguistik II. Braunschweig/Wiesbaden 1979, s. 180—197) a konečně menši-nový typ intreflexivní byl diferencován od typu flexivního v stati Sur la rôle de la flexion interne

dans la langue. Linguistica slovaca, 4—6, 1946 až 1948, s. 13—22.

Nové přibyl — s podstatným přihlídnutím k typologické koncepci G. A. Klimova (např. Principy kontinativní typologie. Moskva 1983; srov. V. Skalička, Ist cine Typologie möglich? Folia linguistica, 20, 1986, s. 81—86) — typ ergativní (vlastně už v stati Ergativität und Typologie. Linguistica generalis, III, 1981, s. 59—63, ale vyšle ještě později, než by ukaza-valo v roce 1984, a v době přednášky šlo nezná-mé). Tento typ, známý především z besikétný a mnoha jazyků kavkazských, je vymezen těmito rysy: a) slovesa jsou rozdělena na dva „druhotné slovní druhy“, tranzitivní a intranzitivní, a) no-minativu našich jazyků odpovídá jednak abso-lutiv jako agens intranzitiv, jednak ergativ jako agens tranzitiv, přičemž ergativ má svůj, c) abso-lutiv, nulový pád, je zárovek agentem intran-zitiv i pacientem tranzitiv.

Zatímco dříve považoval prof. Skalička diffe-renciaci větné konstrukce na ergativní a neerga-tivní za rys aglutinací (Ergativita a její role-vance v typologii jazyků. JA, 19, 1982, s. 103 až 104, Ergativity and its relevance in the typology of languages. In: Allgemeines Sprachwissenschaf-t. Sprachtypologie und Textlinguistik. Festschrift für Peter Hartmann. Eds. M. Faust et al. Tü-bingen 1983, s. 281—283), uvádí později, že se rysy Klimovova ergativního typu dějí z jeho dosavadních typů těžko vyložit, a proto je třeba považovat je za typ nový, a to menšinový (Be-merkungen zur Typologie. In: Explizite Be-schreibung der Sprache und antonatische Text-bearbeitung, XIV. Probleme und Perspektiven der Satz- und Textforschung. MFF UK, Praha 1987, s. 35—36).

V právě citované stati byl ještě dodán — také podle Klimova — menšinový typ aktivní: substantiva i verba jsou diferencována na aktiv-ní a neaktivní a kombinují se spolu buď pouze aktivní substantiva a verba, nebo pouze tvary neaktivní.

Zavedení obou posledních typů patrně souvisí se Skaličkovým přesvědčením, že „je třeba do-plnit systém typologie údají ze syntaxe“, při-

PETR, J.: K marxovému filozofii jazyka. In: Karel Marx (votivě si osvojovat a dále rozvíjet Mar-kův metodologický odkaz) 1883—1983. Praha 1985, s. 155—171.

POUDAUF, I.: Strukturalismus a americký deskriptivismus. In: Problémy, s. 79—104.

POPELA, J.: The functional structure of linguistic units and the system of language. TLP, 2, Praha 1966, s. 71—80.

POPELA, J.: K povaze jazykového systému. In: MMJ, s. 129—130.

PRAGLIANA, A.: Some basic and less known aspects of the Prague Linguistic School. Praha 1983.

PROBLÉMY MARXISTICKÉ JAZYKOVĚDY. Praha 1962. Dále Problémy.

PROUZOVÁ, H.: K pojmu rovna v českém lingvistickém myšlení. SaS, 49, 1988, s. 329—341.

SGALL, P.: Stahnovy články o jazykově a pražský lingvistický strukturalismus. SaS, 13, 1951/52, s. 1—11.

SGALL, P.: Ještě k otázkám strukturalismu. SaS, 17, 1956, s. 181.

SGALL, P.: Generativní popis jazyka a česká deklinace. Praha 1967.

SGALL, P. a kol.: Úvod do syntaxe a sémantiky. Praha 1986.

SKALIČKA, V.: O tzv. vnitřním modelu v jazyce. SaS, 34, 1973, s. 21—26.

STRAKOVÁ, V.: K otázce tzv. vázaného významu (Sémantické reprezentace syntaktických pozic). SaS, 47, 1986, s. 42—47.

SVOZILOVA, N.: K vývoji pojetí funkce. SaS, 49, 1988, s. 64—71.

TRAVAINX LINGUISTIQUES DE PRAGUE. 2. Lex problems du centre et de la peripherie du système de la langue. Praha 1966. Dále TLP.

TRÁVNÍČEK, F.: Český jazykozpytný strukturalismus ve světle Stahnova učení o jazyce. Praha 1951.

TRNKA, B.: Hlavní principy strukturalní jazykové analýzy. SaS, 45, 1984, s. 83—87.

TRNKA, B. a kol.: K diskuzi po voprosam strukturalizma. Vjaz, 1957, č. 6, s. 44—52.

VACHEK, J.: Notes on the development of language seen as a system of systems. SPPFBU, A6, 1958, s. 94—106.

VACHEK, J.: K otázce vlivu vnějších činitelů na vývoj jazykového systému. SlavPrag, 4, Praha 1962, s. 35—46.

VACHEK, J.: On some basic principles of 'classical' phonology. Zeitschrift für Phonetik, Sprach-wissenschaft und Kommunikationsforschung, 17, 1964, s. 409—431.

VACHEK, J.: On the integration of the peripheral elements into the system of language. TLP, 2, Praha 1966, s. 23—37.

VACHEK, J.: Dynamika fonologického systému současně spisovně českiny. Praha 1968.

VACHEK, J.: Remarks on the dynamism of the system of language. In: Pragmiana, s. 241—274.

ZIMEK, R.: Hodnocení pražského strukturalismu v současně jazykovědě. In: MMJ, s. 199—214.

čtenář „základem syntaxe je syntaxem, tj. spojením dvou slov at slovem či morfem či slavnými druhy obou slov“ (JA, 23, 1986, s. 86). (K tomu starší formulaci ze stati *Problém syntaktické typologie* (SlavPrag, 10, 1968, s. 141): „... jsou jasné souvislosti mezi [...] jazyky syntaxem a jazyky morfologickými, dále pak s jazyky typologickými obecně.“) Přitom dle bu-
duje typologii „na formální stránce jazyka“ (Formalität und Semantik in der Sprachtypologie, Zschr. f. Phonetik, Sprachwiss. u. Kommunikationsf., 35, 1982, s. 451–455).

Zdá se, že soubor typů nebývá otevřen jedno-
rázové a dočasné, nýbrž programové a na-
stálo. Vím, že před časem prof. Skalicka pro-
myslel stanovení typu dalšího.

K nové Skalickově koncepci se odkazíte obje-
vily námitky už v diskusi po přednášce r. 1986,
brzy písemně. J. Popela píše v posledním zesvy-
těněném příspěvku, v nichž kriticky navrhuje na Skalici-
kovu typologii, že se zahrnutím nových typů
„ze Skalickových typů staly pouhé souhrny
strukturních rysů, jímž chybějí společná krité-
ria“ (K jazykové typologii, JA, 25, 1988, s. 102;
údaje o dalších příspěvcích na s. 106).

K tomu lze poznamenat především tolik:
Uznáme-li myšlenku diferenciace základních
rysů a z nich odvozených rysů též též typů
(G. P. Melnikov, Determinantnaja klassifikacija
jazykov i jazyki hantui. In: Africana, Afrikanstij
etnografičeskij sbornik, IX. Leningrad 1972,
s. 128–159; P. Sgall, Die Sprachtypen in der
Klassischen und der neueren Typologie. Lin-
gustica, 1975, č. 144, s. 123), nelze zásadně vy-
loučit, že by hledané základní rysy různých typů
mohly být opravdu velmi různého rázu.

Avšak bez ohledu na to může uvedené Popela-
nova námitka dnes mít jen relativní platnost. Jíž
dříve bylo zdůvodněno (P. Novák, o. c., s. 347),
že stanovení jednohlavých typů a poznání jejich
kombinovatelnosti jsou vlnitě těsné spojiny.
Podobně je tomu s hledáním základních rysů kaž-
dého typu a odvozováním rysů dalších z rysů zá-
kladních. Přitom obě souvislosti nelze zřetelně
izolovat. (Fixovat stav poznání v některém ná-
menákových pracovních dívech, nikoli v tom
smyslu, že bychom mohli uznat nějaké jedno-
směrné pořadí v postupu jejich řešení.) A teprve
v této souvislosti je vhodné zvažovat Popelovu
námitku.

Jako čerpaná nit se Skalickovým dílem více
realistická idea neregidnosti jazykové stavby,
má se jen způsob a náležitost vyjádření. Prof.
Skalicka původně zdůvodňoval Mathesovu po-
tenciálnost, později zdůvodňoval komplexnost
jazykových jevů (AUC. Philol., 3, 1957, č. 1,
s. 15–24), v posledních letech „nekonsekvent-
nost“ stavby jazyka; v diskusi po přednášce r.
1986 se s potěšením vyslovil o tom, že „se mu
novou koncepcí podařilo zbavit se přlišího po-
řadí na sto procent, nýbrž jen do jisté míry“.
V tenže duchu jsou neseny i Skalickovy stati:
Das Problem der Sprachentwicklung. In: Logos
Semantikos. Studia Linguistica in honorem
Eugenio Coseriu. Berlin - New York - Madrid
1981, s. 99–104; Emergia und Entwicklung.
In: Emergia und Ergon II. Das sprachtheore-
tische Denken Eugenio Coseriu's in der Diskus-
sion (1). Eds. J. Albrecht - J. Lütjke - H. Thun.
Tübingen 1988, s. 105–107; Typologie und Klas-
sifikation. In: Emergia und Ergon III. ... (2),
s. 39–40.

Přejme prof. Skalickovi i sobě, aby, procel
negotis, nás — a možná i sebe — dále překva-
poval výsledky svého bytostného hledávání.

Pavel Novák

FRANTIŠEK DANEŠ SEJMDIESÁTILETÝ

Nesporně velmi překvapující tvrzení obsažené
v nudiše je pravdivé; dne 23. července 1988 se
doc. dr. F. Daneš, DrSc., dožívá významného
jubilea. A když už jsme u historických faktů,
připomeneme ještě jeden: v r. 1983 odešel do di-
chodu, nikoli však na odpočinek. Třebaže tato
slova jsou v některých kontextech synonymní,
právě v tomto, osobnostním, „danešovském“
kontextu k synonymní naprosté nedochází. Sou-
během okolnosti podmiňujícím rozhodnutím ode-
jit do důchodu Daneš získal na čase a prostor,
aby mohl být ještě intenzivněji a aktivněji
účasten všeho toho, co je pro perspektivny Ing-
vistiky v mezinárodním i domácí kontextu
podstatné. Především naprosto nepříznivou
spoluupřeci s výzkumným prostředím, které po
léta vedl; připomínáme jen to nejzávažnější:
Jestli před svým odchodem do důchodu vedl tým,
který připravoval a řeší nejrve koncepci syn-
taktických výkladů Mluvnice české, a pak zve-
znáhl práci na jejím zpracování. Tato skuteč-
nost je v celkovém pojetí díla zcela patrná;

jde o syntaxu vzorového, valenčního výkladu
všeho základu, derivování teorie jeho rozvoji
s modifikovanou podstatou Kaskického vět-
čenského popisu. Podstatným způsobem se tedy
reflektuje v pojetí třetího dílu Mluvnice české
mýšlenkový vývoj týmu, který Daneš vedl
v Ústavu pro jazyk český, pochopitelně v těsném
kontaktu s vědeckou orientací dalších českých
pracovníků, zejména brněnské katedry českého ja-
zyka. I když pak z vedení týmu odešel, zůstal
členem redakční rady svezku a podstatnou měrou
se podílel na zpracování a dokončení díla. Byl
také iniciátorem zpracování publikace Reader
in Czech sociolinguistics, jejímž posláním bylo
představit kořeny i tendence sociolinguistického
zkoumání u nás širší mezinárodní vědecké ve-
řejnosti. I nadále se pravidelně a výrazně podílel
na dlouhodobé spolupráci úseku výzkumu ná-
rodního jazyka Ústavu pro jazyk český s Cen-
trálním jazykovědným ústavem AV NDR, které
je zaměřena na společný výzkum problematiky
textu, diskursu a sociální komunikace. Po celou
dobu působil jako opočet, přednášel a neprestal
být rádcem zejména nejmladší lingvistické gene-
race v ÚJČ.

V domácích i zahraničních periodikách re-
cenzoval řadu významných zahraničních publi-
kací a svým rozhledem po světové literatuře
a svou vlastní vědeckou kmhovnou řadu domá-
cích recenzí nesporně inspiroval. Neopustil ho ani
zájem o „dobré“, každodenní otázky jazykové
kultury. O tom svědčí jeho jazykové koule v roz-
šířeném vědeckopopularizačním časopise Vesmír,
léto práci se věnuje nepřetržitě od r. 1982.

Není také divu, že nalézáme Danešovy příspěv-
ky takřka ve všech publikacích, které přiměřeně
vysledky významných domácích konferencí a za-
sezení. Vedle již zmíněného souhrnu Reader
in Czech sociolinguistics, kde má Daneš stát
Values and attitudes in language standardi-
zation, jsou to např. významné příspěvky v
serii Linguistica (Statistik a dynamický po-
hled na text a diskurs (promluvu)), stat Před-
poklady a moze interpretace textu v Slavica
Pragensia, Pojem „spisovného jazyka“ v dne-
šních společenských podmínkách ve sb. PF UK
apod. V r. 1985 vyšla v nakladatelství Academia
Danešova monografie Věta a text (Studie ze
syntaxe spisovné češtiny); byla dlouho očekává-
na zejména proto, že poskytuje souhrnný vzhled
domácím lingvistům do jeho práci týkajících se
teorie větného základu, složitějších větných
struktur a zvláště pak teorii textu.

Těžší vědecké činnosti Danešovy je však
za poslední období zcela zřetelně v mezinárodním
vědeckém životě, v zahraničních nebo našich
gizojazykových pracích. Svědčí o tom nejen počet
publikací uveřejněných v zahraničí, ale i sku-
tečnost, že práce jsou publikovány ve význam-
ných periodikách a sbornících. Právě v me-
národních publikacích se nejvýrazněji reflektuje
tupně spektrum Danešových vědeckých zájmů
z posledních let.

Pochopitelně, že se stále věnuje otázkám
syntaxe a sémantiky. Připomínáme problematiku
teorie větných vzorů a tříd predikátů, pro-
blematiku víceúrovňovaní Klasifikace větných
členů, významné řešení otáček větného modelo-
vání z hlediska klasických větněsyntaktických
pojmu ve vztahu ke konceptům, které přinesla
procedurální sémantika. Tyto práce jsou cizo-
jazyčně uveřejňovány v jubilejních sbornících
(Essays in honour of Michael Halliday, 1988;
Jazyk — sistema i funkcionovanie, sb. K počtu
prof. Švedrové) a přispívají tak k propagaci
naší lingvistiky v mezinárodním kontextu.

V těchto souvislostech je třeba připomenout i te-
matiku obecnělingvistickou ve statích propaga-
čních, především však rozvíjejících pražský
funkcionalismus (sb. Funkcionalism in Linguis-
tics), teorii jazykových jednotek (sb. Explizite
Beschreibung der Sprache und automatische
Textbearbeitung XIV, 1987), stat o principu
abstraktní referance (sb. Karl Bühler's theory
of language, 1988) apod.

Zcela nejvíce se však Daneš v posledních le-
tech věnuje otázkám teorie textu, diskursu a
problematice sociolinguistické. Významné místo
má stále klasické Danešovo téma funkční per-
spektivní větné (sb. Text and discourse con-
nectiveness), otázky vztahů základních jednotek
výstavby textu, klasických a nové koncepce
našeho bádání o textu, problematika statického
a dynamického nazírání textu, otázky vztahu
mezi kognitivními a emotivními faktory textu
a diskursu, problematika interpretace textu aj.
Práce jsou uloženy ve sbornících významných
konferencí (např. Papers from the Conference
on coherence, Hamburg 1984; Aspects of tex-
tological research, Research in text connectivity
and text coherence aj.). Výrazná je stále Danešova pozornost věnovaná otázkám jazykové
kultury, zejména otázkám standardizace ja-
zyka a teorie spisovného jazyka. Práce jsou
publikovány v prestižních sbornících, např.